

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.04.2021 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 07.06.2021

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year: 2021, Sayı/Issue: 7, Sayfa/Page: 110-121

DOI: 10.48131/jscs.927227

BİR ENTELEKTÜEL OLARAK DURMUŞ HOCAOĞLU

Fatih YILDIZ¹

Öz

Bu çalışmada, Durmuş Hocaoğlu'nun üslûbu, entelektüel kimliği ve çalışmaları sosyolojik bir bağlam içinde ele alınmıştır. Onun entelektüel biyografisi, 1980 sonrasında vefat ettiği 2010 yılına kadarki dönem içinde Türkiye'de yaşanan gelişmeler çerçevesinde analiz edilmiştir. 12 Eylül 1980 askerî darbesi ve sonrasında Türkiye, dünyada yaşanan küresel ölçekteki değişimle de paralel olarak siyasal ve sosyal yapısı itibarıyla çok hızlı bir değişim sürecine girmiş, nüfusun önemli bir kısmı şehirlerde yaşamaya başlamış ve bu değişim süreci hem toplumda hem de siyasal alanda yeni ve önemli birçok meselenin Türkiye'nin gündemine girmesine sebep olmuştur. Durmuş Hocaoğlu hem dünya hem de Türkiye açısından son derece sancılı geçen bu dönemin şahitlerinden biridir. 2010 yılında vefat ettiği döneme kadar, muhtelif dergi ve gazetelerde, kendisinin de bir mensubu olduğu Türk milliyetçiliği başta olmak üzere, siyasal ideolojiler, fizik ve siyaset felsefesi, din ve laiklik/sekülerizm meseleleri, batılılaşma, demokrasi, entelektüellerin siyasal işlevleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci özelinde Türk Batıcılığının dünü, bugünü ve akıbeti konularında çok sayıda yazı kaleme almış bir düşünürdür. Ayrıca bir üniversite hocası olarak, başta üniversitelerin özerkliği olmak üzere Türk eğitim sisteminin sorunlarıyla da ilgilenmiştir. Türk siyasal hayatında tartışma konusu olan sosyal ve siyasal meseleler üzerine kendine has üslûbu ile yazdıkları ve meseleleri el alma biçimi, onun entelektüel biyografisinin ayrırcı vasıflarıdır.

Anahtar Kelimeler: Durmuş Hocaoğlu, Entelektüel biyografi, Entelektüeller, Din, Siyaset, Laiklik.

¹ Dr. Öğrt. Üyesi, Düzce Üniversitesi, fatihyildiz@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4746-7866

DURMUŞ HOCAOĞLU AS AN INTELLECTUEL

Abstract

In this study, Durmuş Hocaoglu's style, intellectual identity, and works were discussed investigated in a sociological context. His intellectual biography—in the period after 1980 until his death in 2010—was analyzed in the framework of the developments taking place in Turkey. Subsequent to the military coup of September 12, 1980, and urbanization, Turkey, in parallel with the changes occurring on a global scale in the political and social structure, entered a process of rapid change. In this process, both in society and many new and critical issues in the political arena, it has entered Turkey's agenda. Durmuş Hocaoglu is one of the last witnesses of the said period, which was inconceivably agonizing for both Turkey and the world. During his lifetime, he had written numerous articles in various magazines and newspapers. The themes of those articles mainly focused on Turkish nationalism, political ideologies, physics and philosophy of politics, religion and secularism, the political function of intellectuals in Turkey and the accession process of Turkey to the European Union, especially the Turkish Westernism's past, present, and future. In addition, as a thinker and scholar, he dealt with the problems with the Turkish education system, particularly the autonomy of universities. The distinctive feature of his intellectual biography is his unique style of writing. The way he dealt with social and political issues is the hallmark of his intellectual biography.

Key Words: Durmuş Hocaoglu, Intellectual biography, Intellectuals, Religion, Politics, Secularism.

Giriş

Meşhûrdur ki fisk ile olmaz cihân harâb
Eyler anı müdâhane-i âlimân harâb
Keçecizâde İzzet Molla

Durmuş Hocaoglu'nun entelektüel biyografisi, Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan siyasal ve sosyal değişmeler içinde şekillenmiştir. Türkiye'de nüfusun yarıdan fazlasının şehirlerde yaşamaya başladığı 1980 sonrası darbe döneminin şartları ve meseleleri, onun milliyetçi bir entelektüel olarak, o nev'i şahsına münhasır üslûbu ile ortaya koyduğu metinlerinde ele aldığı başlıca konular olmuştur. Yazı ve konuşmalarındaki üslûbu ve derinlikli analizleriyle sadece üyesi olduğu milliyetçi-muhafazakâr entelijansiyanın değil, ideolojik olarak farklı kesimlerin de ilgisini görmüştür ki bu Türk düşünce hayatında nâdir görülen bir durumdur. Onu farklı kılan başlıca vasıflarını Erol Güngör'ün aydın tarifinde görebiliriz: "Aydın insan, sadece 'sokaktaki adam' tipinin haberdar olmadığı bilgilere sahip olan kimse değildir. Onu halktan ayıran taraf, her şeyden önce bu farklı ve ileri seviyedeki bilgiyi kazanabilecek bir zihnî terbiye ve düşünme metodu kazanmış olmasıdır" (2003: s.254). Bu tanımda entelektüelin iki özelliği öne çıkmaktadır: zihnî terbiye ve düşünme metodu... Zihnî terbiye; yani fikren hür olmak, meseleleri iktidar ilişkilerine

göre ve bir başkasının nazarından ele almak değil, Durmuş Hocaoğlu'nun sık sık atıf yaptığı bir Cemil Meriç cümlesi ile söyleyecek olursak, “kendi kafasıyla düşünmek, kendi gözleriyle görmek.” Entelektüel olmanın bir başka alâmet-i fârikası da düşünme metodu; yani en basit târifıyla bir meselenin nasıl ele alınacağına bilgisi... Bunlara eklenmesi gereken bir başka özellik de şüphesiz üslûptur; yani inşâ edilen bir metnin mimarî özellikleri. Milliyetçi kimliği ile öne çıkan bir düşünür olarak Durmuş Hocaoğlu'nu, 1990'lı yılların başından vefat ettiği 2010 yılına kadarki olan dönemde söylediklerine itibar edilen bir düşünür yapan da işbu vasıflara sahip olmasıdır.

1. Üslûbu

Durmuş Hocaoğlu'nun nev'i şahsına münhasır üslûbu; temiz ve müdanasız, okurundan çok şey bekleyen, okurunu zaman zaman lûgata müracaat etmeye icbar eden ve fakat karşılık bulduğu okuruna çok şey vadeden bir estetik seviyenin tezahürüdür. Dilde gösterdiği tavizsiz tavrı dolayısıyla yazdıkları slogandan ibâret olanlar yanında daha az okunan biri olması tabii bir durumdur. Bir metne gösterilen ilgi ile o metnin okurunun ideolojisi, sınıfı, entelektüel seviyesi arasında şüphesiz güçlü bir ilişki vardır. Bu ilişki Türkiye gibi sadece kendi mahallesinin, epistemik cemaatinin ya da dâhil olduğu ideolojik çevrelerin sesini duymayı marifet bellemiş insanların ağırlıklı olarak yaşadığı bir ülkede daha da güçlüdür.

Dil, entelektüelin kendisini ifade etmede yegâne aracıdır. Edward Said'in ifade ettiği gibi (2004: s. 41) “Her entelektüel, bir dilin içine doğar ve hayatının geri kalanını da çoğunlukla o dilin içinde geçirir ki bu dil onun entelektüel faaliyetlerinin başlıca aracıdır.” Bütün büyük yazarlar, içine doğdukları dilin sınırlarında dolaşmayı bilen ve fakat ortaya koydukları eserlerle o dili kendi sınırlarının da ötesine taşıyan kişilerdir. Türkçe'nin Türklerin ortak dili, kimliği ve hafızası olmasını sağlayanlar başta Kaşgarlı Mahmud olmak üzere Türkçe'nin kendine has sesinin binlerce yıllık emekçileridir. Latince, Latince verilen eserlerin var ettiği bir dildir. Homeros'un eserlerini klasik yapan, sadece anlattığı savaş hikâyesi değil, Truva Savaşı'nı destanlaştıran dili ve üslûbudur.

Üslûp olmadan düşünce derinliğinden şüphesiz bahsedilemez. Nietzsche'nin bir aforizması ile söyleyecek olursak, “Üslûbu düzeltmek, düşünceyi düzeltmekten başka bir şey değildir”. Durmuş Hocaoğlu'nun Türkçeyi tasarruf etmede eriştiği seviye, -sadece son yüzyılı hesaba katarak söyleyecek olursak-; Yahya Kemal'in, Faruk Nafiz'in Ahmet Haşim'in şiirde, Refik Halid Karay'ın, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Cemil Meriç'in, Erol Güngör'ün nesirde en önemli temsilcileri olduğu bir geleneğe sırtını dayamış olmasından kaynaklanmaktadır. Türk düşünce tarihinde düşünür sıfatını haiz olanların alâmet-i farikası evveleminde bir üslûp sahibi olmalarıdır. Oğuz Türkçesi'nin

ilk yazılı örneklerinin verilmeye başlandığı 13. yüzyıldan, Tazarru'nâme yazarı Sinan Paşa'nın Türkçe'nin imkânlarını nesirde zirveye taşıdığı 15. yüzyıla kadarki dönemde Oğuz Türkçesi bir medeniyet dili hâline gelmiştir. Yunus Emre ve Sinan Paşa gibi yaşadığı döneme Türkçesi ile şahitlik eden birçok yazarın adeta kanaviçe gibi işlediği Türkçe, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde zirveye ulaşmıştır. Böyle bir geleneğin son temsilcilerinden biri olan Durmuş Hocaoğlu'nun üslûbu, onun metinlerinin başlıca hususiyetidir.

Durmuş Hocaoğlu, varlığında mensubu olduğu entelektüel cemaat tarafından bile kıymeti yeterince bilinmemiş, öte yandan yokluğu da her geçen gün biraz daha fazla bayalığa teslim olan bir entelektüel vasat içinde yeterince fark edilmeyen; fakat bütün bunlara rağmen Türkiye'de son çeyrek yüzyılda entelektüel çevrelere hâkim olan tartışmalarda söylediklerine itibar edilen bir düşünürdü. Onun böyle bir entelektüel olmasında ne taklit olan ne de taklit edilebilen üslûbunun önemli bir payı vardır. O, yazılarını hakikati arayan bir aşk adamının vecdiyle yazan ve Türkçe'nin imkânlarını metinlerinde en üstü seviyede tasarruf etmeye çalışan bir entelektüel olarak temayüz etmiştir.

2- Entelektüel Kimliği

Tahsin Görgün (2009: s.160), "Bizde durum değerlendirmesi yapmanın ve 'bundan sonrası' hakkında düşünmenin oldukça uzun bir geçmişi vardır" dedikten sonra, Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bu işi ciddi bir şekilde yapmaya ilk teşebbüs edenin Erol Güngör olduğunu söyler. Bu önemli bir tespittir; çünkü Erol Güngör, yazılarını kaleme aldığı dönemde Türkiye'nin meseleleri üzerinde dururken, bunu yakın tarihi yorumlayarak, geçmişe atıflarla, bilhassa Batıcı-inkılapçı dediği entelektüellere odaklanarak ve eleştirel bir üslûpla yapmıştır. Durmuş Hocaoğlu ise Erol Güngör'ün Türkiye'de sağ- sol kavgasının en şiddetli yaşandığı ve soğuk savaş olarak anılan yıllarda ortaya koyduğu eleştirel tavrı, 1980 sonrasında soğuk savaşın sona erdiği dönemin kendine özgü şartları içinde ve Türk toplumunun sosyolojisini felsefî açıdan yorumlayarak sürdürecektir. Her iki düşünürün de Türk entelijansiyası üzerine çok sayıda eleştirel yazı kaleme almış olması şüphesiz tesadüf değildir. Nitekim iki düşünür de entelektüelleri siyasal ve sosyal işlevleri itibarıyla önemli görmüş ve bu meseleleri tartışan çok sayıda yazı kaleme almışlardır. Ayrıca Durmuş Hocaoğlu, Erol Güngör'ün de önemli bir temsilcisi olduğu Kemalist olmayan bir milliyetçiliğin ve Kemalizm'in toplum tasarımına dönük bir eleştiri geleneğinin önde gelen temsilcilerinden biriydi.

Durmuş Hocaoğlu, bir entelektüel sorumluluğuyla çağına şahitlik etmiş hem Batı düşünce tarihine hem de Türk ve İslam düşünce tarihine eleştirel bir süzgeçten geçirerek yaptığı atıflarla kaleme alınan yazılara, makalelere, kitaplara imza atmıştır. Onun milliyetçi bir düşünür olarak eserlerinde ve konuşmalarında slogan atmaması ve sosyal ve siyasal meseleleri ele alırken iktidar ilişkilerine göre bir tavır takınmaması ona gösterilen ve gösterilmeyen alâkanın da başta gelen sebebidir. Gündemdeki tartışmalara taraf olan grupların beklentilerine uygun slogan atanların itibar gördüğü, siyasette, bürokraside ya da üniversitelerde yükselmenin ehliyet ve liyakate değil, bağlı olunan ideolojiye ve sosyolojik ya da dinî cemaate göre belirlendiği bir ortamda emek mahsûlü eserler ortaya koyan bir entelektüelin itibarı da ona göre olacaktır.

Durmuş Hocaoğlu gibi yüksek kıratta yazılar kaleme alan bir yazara gösterilen ve gösterilmeyen ilgiyi, düşünceye hakikatle irtibatına göre değil, dünyada ve Türkiye’de siyasal ve kültürel iktidar alanına hâkim olan muktedir güçlerin belirlediği çerçeveye içinde kalınıp kalınmadığına göre değer yükleyen bir anlayışın neticesi olarak da görmek mümkündür. Bütün bunlara rağmen Durmuş Hocaoğlu, hiçbir zaman sloganın şevetine kapılmamış, bir entelektüelin taşınması gereken başlıca hususiyet olan ancak ve ancak hakikat’e iman tavrını terk etmemiştir. Bu tavrını “entelektüel kimdir, işlevi nedir, ne yapar?” konularını tartıştığı yazılarında da dile getirmiştir. Bu konuda bilhassa “*Türk Aydınında Felsefi Zaafiyetin Temelleri I*” (Hocaoğlu, 2002a: s.168) başlıklı yazısında söyledikleri, Türkiye’de hem sağ hem de sol entelektüellere getirilen bir eleştiri olması itibarıyla ayrıca dikkate değerdir:

1. Türk aydını her şey den önce bir “hakikat araştırmacı” olmak gerekirken daha ziyâde bir ideolog gibi davranmakta, meseleleri hemen hemen ve dâimâ bir ideolojik uzayda ele almakta, kendisi gibi düşünmeyenleri yâni muhalif ve muâzırızlarını çok kere hasım olarak görüp onları dinlemeye ve anlamaya çalışmamakta, cepheleşmekte ve şâyet tartışmaya girmek durumunda kalırsa bu tartışmayı da bir tür mevzi kazanma anlayışı içinde yürütmektedir.
2. Kendi doğruları da dâhil olmak üzere, doğru olarak bilinen ve sunulan şeylerle hesaplaşması gerekirken, tam aksine, hâkikat’ın, skola’da otorite’lerin kitaplarından ta’lîm ile edinilen statik (durağan) bir veri olduğunu kabul etmektedir.
3. Hâlis bir aydın (entelektüel) olmanın temel şartı olan “kendi kafası ile düşünmek” düsturunu çok kere bir kenara itip, başkalarının kafalarıyla düşünmekte, başkalarının fikirlerini nakletmekte, bir türlü, otorite baskı ve tahakkümünden kurtulamamakta ve hattâ bu fikrî bağımlılıktan da pek rahatsız olmamaktadır.
4. Hâdiseler arasındaki ilişkileri çok defalar sağlıklı bir şekilde izah edememekte ve yine çok defalar fiiliyât (fiilî olup-bitmeler) fikriyatın önünde gitmekte, başka bir ifade ile, fiilî olup-bitmeler karşısında şaşkın ve çaresiz kalmaktadır.
5. Benzer bir mülâhaza da Türk aydınının “ilmî faaliyetleri” çok kere “mekanik bir tarzda” yürütmekte olmasıdır.
6. Bütün bunların bir neticesi olarak o, uzunca bir süreden beri bir türlü çağını kavrayıp yorumlayamamakta, yâni, bütün aksi iddialarına karşılık, “çağdaş” olamamaktadır.

Yukarda yer verdiğimiz uzun pasaj, Durmuş Hocaoğlu'nun hem kendi entelektüel kimliğinin hususiyetlerini göstermesi açısından hem de onun entelektüelin tanımına ve işlevine dair görüşlerini bilmek açısından önemlidir. Öte yandan bize göre Türkiye'de entelektüellere, Hocaoğlu'nun söylediklerinde olduğu gibi önemli bir misyon yüklemek de çok anlamlı değildir. Her şeyden önce bunun yakın döneme kadar Türk toplumunda sosyolojik bir zemini yoktur. Devletin entelektüelin alanının sınırlarına mütemadiyen müdâhil olduğu, düşünce hayatını patronaj ilişkilerinin belirlediği bir geçmişe sahip Türkiye'de, ilmî faaliyetleri “mekanik bir tarzda” yürütmek de kaçınılmaz olmaktadır. Asıl sorun ise bu durumun hâlâ devam ediyor olmasıdır.

Entelektüel kavramının muğlak ve ele avuca sığmaz oluşu da bu bahsettiğimiz konuların neticesidir. Her iktidar karşısında konum alanın entelektüel olması söz konusu olmadığı gibi, iktidarın sofrasında oturanın fikirlerine iktidarın gölgesinin düşmesi de doğal bir durumdur. Şüphesiz her tanım eksiktir; ele avuca sığmayan bir kavram olmasından dolayı efrâdını câmi ağıyârını mâni bir entelektüel tarifi de yapılamaz. Fakat “entelektüel kimdir?” konusu üzerine yazılan metinlerde ittifak edilen, Dreyfus Davası sırasında ortaya koyduğu tavır ve verdiği mücadelenin hem kavramın tanımında hem de Émile Zola'nın referans kişi olarak kabulünde belirleyici olmasıdır. Topluma ve siyaset alanına hâkim olan bir yalanın peşinden gitmeyen Émile Zola'nın *“Suçluyorum!”* (2019) metni, Hocaoğlu'nun söylediği “hakikat araştırmacı” olmanın tarihteki en değerli örneklerinden biridir. Bu tavrıyla Émile Zola, entelektüeller üzerine yazılan hemen bütün metinlerde referans bir kişilik olmuştur. Bir yanda Émile Zola'nın bu tavrı diğer yanda ise Nazi döneminde Ernst Yanning gibi önemli bir hukukçunun ya da Martin Heidegger gibi önemli bir filozofun bir iktidar aparatına dönüşmesi ya da Fransa'nın Cezayir işgaline karşı duran ama Stalin Rusya'sının zulümleri karşısında ideolojik sebeplerle sus pus olan Jean Paul Sartre'ın iki yüzlülüğü... O sebeple, kavramın nasıl tanımlandığı kadar, kimin hangi durumda ne yaptığı ve nasıl bir tavır aldığı ve kiminle nasıl bir ilişki içinde olduğu önemli bir ölçüdür.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1996: s.46) *“Hayat Karşısında Münevver”* başlıklı yazısında söyledikleri bu metinde öne sürülen ana fikrin ne olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir: “Hayat, şüphesiz bütün cemiyetindir. Fakat mesuliyetleri yalnız münevverindir. Yükünü kaderin ve tesadüfün ayırdığı paya göre hep beraber taşırız. Fakat tarih karşısında hesabını münevver verir.” Keçecizâde İzzet Molla'nın, yazının epigraf bölümünde yer verdiğimiz mısralarında ifade ettiği gibi, dünyayı fışk yani bozgunculuk harâb etmez; dünyayı harâb eyleyen, âlimlerin dalkavukluğudur. Entelektüel faaliyet kiralık kafaların işi değildir. Durmuş Hocaoğlu'nun kendisinin de sık sık kullandığı bir cümlede söylediği “kendi kafası ile düşünen ve kendi gözleriyle gören” bağımsız bir entelektüel olması, onun entelektüel kimliğinin fârikasıdır. Milliyetçi bir

düşünür olmasına rağmen milliyetçi çizgide yayın yapan bir gazeteden bile kovulmuş olması mânidardır. Hakikat, şüphesiz ehline göredir. Yeniçağ Gazetesi'nde yazdığı Vedâ başlıklı son yazısı, onun müeddep kişiliğine dair çok şey söylemektedir:

Evet, artık ayrılık vakti geldi; yavaş-yavaş toparlanayım. Yeniçağ'da ilk yazıma 'Merhaba dostlar; tanıyana da merhaba, tanımayana da merhaba; ben geldim. Esâsen, rû be rû tanıyor olsak da olmasak da aynı yolun yolcusu, aynı kulvarın yarışçısıyız; o sebeple hiç yabancılık çekmeden gönülden ve sıcak bir merhabal' diyerek başlamıştım; galiba, en iyisi aynı şekilde ayrılmak: Allaha ısmarladık dostlar, gönülden ve sıcak bir Allaha ısmarladık; vakit hitâma erdi, daha fazla durulmaz gayri, yolcu yolunda gerek...(Hocaoğlu: 2009)

3. Çalışmaları

Durmuş Hocaoğlu, eserlerini kaleme aldığı soğuk savaş sonrası yıllarda, bilhassa dünya meseleleri ve Türkiye gündeminde yer alan tartışma konuları üzerinde durmuştur. Belli bir estetik seviyeyi muhafaza ederek, muhtelif konularda yazılar kaleme alabilmesi, onun mütebahhiresinin başta gelen delilidir. Çalışmalarında öncelikle ele aldığı konular, Türkiye'nin derin meseleleridir. Peyami Safa'nın (2006: s.7) "Türk düşüncesinin en büyük meselesi ve Türk ruhunun en büyük işkencesi" diye tanımladığı Doğu-Batı meselesine; sadece Türkiye'de değil bilhassa 20. yüzyılda Batı'da ve bizde birçok ismin fikir serdettiği aydın/entelektüel konusuna; Milliyetçilik, İslamcılık ve Türk solu başta olmak üzere siyasal ideolojiler üzerine; 90'lı yıllarda bilhassa Refah Partisi'nin yükselmesi ve 28 Şubat sürecinin yaşanmasıyla üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı irtica-laiklik ve din-siyaset ilişkileri meselelerine dair yazılar, makaleler yazmıştır.

2000'li yılların başlarında Türkiye gündeminin başta gelen konularından biri olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş çabaları üzerine ayrı bir önem vererek bu konu üzerine hem makaleler hem de köşe yazıları kaleme almıştır. Bu yazılarının en önemli özelliği, Hocaoğlu'nun ele aldığı meseleleri tarihî sürekliliği içinde ve sebep sonuç ilişkileri çerçevesinde analiz etme çabası içinde olmasıdır. Bize göre Durmuş Hocaoğlu'nun yazılarını değerli kılan, onun öncelikle tarihe ve sosyal ve siyasal meselelere bir muhakkik olarak yönelmesinde yatmaktadır. Çalışmalarına baktığımız zaman ele aldığı konular üzerinden kendisi için bir pozisyon almak ya da dâhil olduğu ideolojinin propagandasını yapmak gibi bir amaç taşımadığını bilakis hâdiseler karşısında bir entelektüelin ne yapması gerekiyorsa onu yapmaya çalıştığını görüyoruz.

Durmuş Hocaoğlu'nun doktora tez danışmanı olan İsmail Yakıt'ın, "*Fikirlerinin Çilesini Çeken Adam: Durmuş Hocaoğlu*" başlıklı yazısından öğrendiğimize göre, Hocaoğlu 1994 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde "*Türk İslam Düşünce Tarihinde ve Fizikte Kosmos*" adlı

teziyle doktorasını tamamlamıştır. İsmail Yakıt (2016: ss.234-235) Hocaoğlu'nun danışmanlığını yaptığı döneme dair hatıralarını anlatırken şu bilgileri veriyor:

Tez konusu olarak Türk-İslam Düşünce Tarihinde ve Modern Fizikte Kosmos (Madde ve Yapısı) konusunu belirlemiştik. Oldukça kapsamlı bir konuydu. İlk defa çalışılacaktı. Bulduğu malzemeye göre konuyu daraltabilecektik. Tez çalışmaları esnasında, Türk düşüncesi üzerine, felsefe ve fizikte madde kavramı üzerinde devamlı fikir alışverişinde bulduk. Velut bir kalemi olduğundan, çok yazıyor, sık sık konu dışına çıkıyordu. Bu kısımları tezden ayırmasını istedim. 'Bunları ayrı kitap yaparsın' dedim. Bu çalışmalarının tezde kalmasını istiyordu ama sonunda tezden ayırdı ve kitaplaştırdı. Nitekim *Laisizm'den Milli Sekülerizm'e* isimli kitabının pek çok kısımları tezden çıkardığı sayfalardır. Savunmadan bir sene sonra onu neşretti.

Durmuş Hocaoğlu'nun doktora tezinden çıkardığı bölümlere dayandığı anlaşılan "*Laisizm'den Milli Sekülerizme*" (2014) adlı zengin bir muhtevaya sahip telif eseri, her şeyden önce bir kavram tahkimi çalışmasıdır. Fizik felsefesi üzerine çalışmış olmasının da etkisiyle sosyal bilimlere ve siyasal tartışmalara konu olan kavramları tahkim etme çabası hemen her metninde kendisini ortaya koymaktadır. Muhtevasıyla Türkçede benzeri olmayan bu eserinde Durmuş Hocaoğlu, Batı'nın nasıl Batı olduğunun sosyolojik ve felsefi bir analizini yapmaya çalışır. Mütecessis bir zekânın mahsûlü olan eserinde, her ne kadar 2020'lerin Türkiye'sinde gündemden düşmüş gibi görünse de bilhassa son çeyrek yüzyılda Türkiye gündeminden neredeyse hiç düşmeyen ve hatta büyük ölçekli sosyal ve siyasal hareketlerin ortaya çıkmasında motivasyon kaynağı olan çağdaşlık, modernlik, laiklik, sekülerizm gibi kavramların felsefi çözümlemesini, bu kavramların menşei olan Batı'dan hareketle ve sosyolojik bağlamı içinde yapmaya çalışmıştır. Eserin tanıtımı için tercih edilen pasaj, çalışmanın nasıl bir amaca mâtuf olarak kaleme alındığını ortaya koymaktadır:

Laiklik ve Sekülerlik, bizim aydınlarımızın bir çocuk tekerlemesini andırır tarzda dillerine pelesenk ettikleri din ve devlet ayrımı yahut da din işleri ve devlet işlerinin ayrımı basitliği ile ifade edilemeyecek kadar derinlikli konulardır. Bu derinliğin göstergelerinden birisi de, bu kavramların tarihin belirli bir döneminde, birden bire, ap-ansız ortaya çıkmış, boşlukta vücut bulmuş, toplumdan tecrid olmuş bazı entelektüellerin sırf bir zihin egzersizi olsun diye ürettikleri soyut birer kavram olmayıp, tarihin derinliklerinden ve birçok unsurla karmaşık bağlantılar kurarak, gelişerek günümüze ulaşan, nesnel içerikleri olan kavramlar oluşlarıdır. Bunun içindir ki, laiklik sekülerlik'in içinde doğup gelişmiş olduğu toplum olan Batı toplumunun bu sağlam çerçevesinde, tarihsel ve kültürel arka-planın irdelenmesi ve keza, felsefi bir tahlili faydalı ve hatta elzem olacaktır. (Hocaoğlu, 2014).

Bu pasajda üzerinde durulan laiklik kavramı, Türkiye'de uzun yıllar ona atfedildiği şekliyle bir kavram olmanın ötesinde bir ötekileştirme aracı hatta daha ötesi bir silah olarak kullanılmıştır. Durmuş Hocaoğlu'nun, kavramların tarihsel ve kültürel arka planlarının irdelenmesi ve felsefi bir tahlilinin elzem olduğunu söylemesi şüphesiz değerli olsa da bunun Türkiye'de pratikte karşılık

bulmadığını söylemeliyiz. Türkiye’de birbiriyle mücadele içinde olan siyasal ve sosyal grupların mensupları, kavramlara anlam atfederken, buradan bir tahakküm sistemi kurmak ya da var olan iktidar ilişkilerini devlet gücü üzerinden kendi lehlerine olacak şekilde devam ettirmek gibi bir amaçla hareket etmişlerdir. Bahsettiğimiz bu mücadelede laiklik kavramı stratejik bir önemdedir. Laiklik kavramının Türkiye özelinde içeriğinin nesnel olmadığı gibi, Türkiye’de hâkim olan yorumunun da merkezde yer alan askerî ve siyasal elitlerin siyasal merkeze yönelen muhafazakâr siyasal oluşumları dışarda bırakmaya dönük olarak kullanılması 2000’li yılların başına kadar devam etmiştir. Bugün her ne kadar gündemden düşse de, Türkiye’de laiklik ve irtica kavramlarına dayanan kutuplaşmalara dayalı siyasal sonuçlar, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun yüzüncü yılı arifesinde, Türkiye’de siyasal kültürün şekillenmesinde belirleyici olmaya devam etmektedir.

Durmuş Hocaoğlu, bir taraftan bilimsel dergilerde makaleler yayınlarken, Yeni Çağ gazetesi başta olmak üzere birçok farklı gazetede köşe yazıları yazmış, aynı zamanda öğretim üyesi olarak görev ifâ etmiştir. Onun bir entelektüel olarak önemli özelliklerinden biri üretken bir yazar olmasıdır. Yazılarına ulaşma imkânı sunulan www.durmushocaoglu.com/ internet hesabında yer alan bilgilere göre; uzun süreyle yazdığı Yeni Çağ gazetesi başta olmak üzere 9 ayrı gazetede 577 köşe yazısı ve Türkiye Günlüğü ve Doğu Batı gibi akademik dergilerde ve haftalık yayın yapan popüler dergiler başta olmak üzere 27 ayrı dergide 117 yazı kaleme almıştır. Türk eğitim sisteminin sorunları üzerine çok sayıda yazı kaleme almış ve üniversitelerin Türkiye’de siyasal kutuplaşmaların tam ortasında yer aldığı bir dönemde üniversitelerin durumuna bizzat yaşayarak şahit olmuştur. Devletin patron olduğu bir üniversite fikrine itiraz eden Hocaoğlu, dünya standartlarında bir üniversite için olmazsa olmaz şartın akademisyenlerin bağımsızlığı olduğunu söyler. Bağımsız üniversite fikrini, o nev’i şahsına münhasır üslûbuyla şöyle ifade etmiştir: “Üniversite, Siyasî Erk’in müdahalesinin minimuma inmesi gereken çok özel bir dünyadır; velev ki ‘zararlı fikirler’ üretilse dahi! Üniversiter, akademik, entelektüel mevzûlarda hiçbir devlet organının, hiçbir hâkimin ‘fayda-zarar’ hükmü verebilmesi mümkün olamaz” (Hocaoğlu, 2002b: s.200).

Türkiye’de 1933’te gerçekleştirilen reformla, üniversite, yeni kurulan devletin ideolojik meşruiyet kaynağı olarak kullandığı bir kuruma dönüştürülmüştür. Yıllar içinde şekil değiştirerek devam eden bu durum günümüzde de çok farklı değildir. Yükseköğretim kurumlarının toplumun ihtiyaçlarına göre değil, siyasal iktidarların beklentilerine göre yapılandırılması, iktidar ilişkilerinin amfilere kadar taşınması anlamına gelmektedir ki bu durum gerçek anlamda bir üniversitenin var olmasına imkân vermemektedir. Özerk bir üniversite, hiç şüphesiz buna uygun bir siyasal/sosyal yapıda ve şüphesiz Hukuk Devleti ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla, siyaset toplum ilişkilerinin

Hukuk Devleti'nin esas alınarak kurgulanmaması durumunda, mütehakkim ve hodbin bir siyaset anlayışını benimseyenlerin toplumda hâkim olması ve üniversitelerin de özerk olmadığı gibi, siyasal iktidarların müdahalesine açık bir yapıda dizayn edilmesi kaçınılmazdır. Durmuş Hocaoğlu'nun, her şeyden önce bağımsız düşünen bir entelektüel olması gerektiğini söylediği akademisyenlerin özerkliğini önemsemesi ve siyasal iktidarların “zararlı fikirler” üretilse bile üniversitelere hiçbir şartta müdahale etmemesine vurgu yapması onun üniversite fikrinin temelini oluşturmaktadır.

Türkiye’de düşünür ya da entelektüel kabul edilen ya da öyle anılanların kâhir ekseriyetinin belli merkezlerden yönlendirilen gündemlerin peşine takıldığıнын en güzel örneklerinden biri de Avrupa Birliği’ne sözde üyelik sürecimizdir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, bidâyetinden beri sürecin kendisinden ibâret kalmıştır. Türkiye’de hem tarihî olaylar hem de gündeme dair meseleler üzerine kalem oynatan entelektüellerin önemli bir kısmında görülen ve dâhil olunan siyasal kavgada karşı tarafa üstünlük sağlamak amacına mâtuf ve ideolojik propaganda amaçlı bir yorumlama biçimi, günümüz Türk entelijansiyasının en büyük hastalıklarından biridir. Bu hastalığın tedavisi de pek mümkün görünmemektedir. Zaman zaman Türkiye’nin gündemini, bu hastalığa dûçâr olanların belirlemesi ise ayrı bir talihsizliktir. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, Durmuş Hocaoğlu’nun da mütemediyen üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Yeniçağ Gazetesi’nde köşe yazısı olarak yazdığı, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecini analiz eden, bu amacı sorgulayan, bu amaç çerçevesinde sergilenen beyhude çabalar konusunda ikaz eden seri yazıları -2020’lerin Türkiye’sinden bakınca- onun uzak görüşlülüğünü ortaya koyması bakımından ayrıca önemlidir.

Özellikle 2000’li yıllardan sonra, Türk siyasal hayatının ana aktörlerinin amacı, Avrupa Birliği’ne girmek yerine bu sürecin kendisini bir araç olarak kullanarak, askerinin siyasal üzerindeki etkilerinin azaltılmasını sağlamak ve siyasal alanını yeniden tasarlamak olmuştur. Durmuş Hocaoğlu ise Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik amacına karşı gelirken, bilhassa son 20 yılda mütemâdiyem Türkiye’nin gündemini işgal eden bir sürecin açmazlarına işaret eden yazılar kaleme almıştır. Üzerinde yüzlerce, tez, kitap, makale kaleme alınan, binlerce akademik toplantı düzenlenen, televizyonlarda yıllarca her akşam saatlerce tartışılan bir konuda bugün geline nokta ile onun yazdıkları bir arada düşünüldüğünde, onun kaygılarının yerinde kaygılar olsa da bu meselenin arka planında başka ilişkilerin ve niyetlerin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Meselenin Türkiye tarafına baktığımızda, Türkiye’nin Avrupa Birliği ilgisinin bilhassa belli bir tarihten sonra Avrupa Birliği’ne girme amacından çok iç siyasete dönük bir mesele olduğunu, öbür yandan Avrupa Birliği temsilcilerinin de Türkiye sanki üye yapılacakmış gibi konuşarak ya da

hareket ederek bu süreci Türkiye'ye müdahale etme fırsatına çevirme çabaları içinde hareket ettiklerini, dolayısıyla gelinen noktada bu karşılıklı satranç oyununun kazananının Türk halkı olmadığını söyleyebiliriz.

Sonsöz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yüzüncü yılına yaklaştığımız bu günlerde Türkiye'nin en önemli ihtiyacı, kişisel ahlâkın yanında meslek ahlâkına da önem veren insanlardır. “Bu ahval ve şerait içinde” en büyük sorumluluk işini iyi yapanlara düşmektedir. Bu kişi bir entelektüel ya da marangoz ya da orta sınıf bir mesleğin sahibi olabilir; fakat önemli olan içinde yaşanılan topluma karşı sorumlu bir şekilde hareket etmektir. Toplumda entelektüellerin gücü, bağımsız ve müdânâsız olmaktan kaynaklanır. Müstakîm olan yani istikameti gösterecek olandır entelektüel, istikameti gösterilen değil. Düşünendir, düşündürtülen değil... Yüz sene önce Süleyman Nazî'nin “*Kara Bir Gün*” yazısıyla yaptığı gibi, her durumda gözünü kırpmadan hakikati söyleyebilme cesaretini taşıyandır. İki yüz sene önce Keçecizade İzzet Molla'nın yaptığı gibi, yanlış yapan padişah bile olsa, ölüm ya da sürgün bahasına bunu söyleme cesaretini gösterebilendir. Dün konuştuğunu bugün unutanların, menfaatine puta tapar gibi tapanların, siyasal, dinî ya da mezhebî cemaatini/aidiyetini milletin ve memleketin önüne koyanların itibar gördüğü, hakikatin sözcüsü olanların kovalandığı ülkelerde ise düşünce, bir itibar sebebi değil bir kovalanma sebebi olmuştur.

Durmuş Hocaoğlu 23 Ekim 2010'da vefat etti. Onun ölümünden sonra Türkiye'de ve dünyada çok acı hadiseler yaşandı ve yaşanmaya da devam ediyor. Türkiye hain bir yapılanmanın darbe girişimine mâruz bırakıldı ki bu girişimin Türk insanına ağır faturası hâlâ devam etmekte... Durmuş Hocaoğlu bir Türk ve Türk milliyetçisiydi. Onun entelektüel kimliğinin alâmet-i fârikası şüphesiz ki etnik kökeni ya da ideolojisi değildir. Türkiye gibi entelektüel çoğunlukla ya ideolojisinden dolayı ya da siyasal ilişkiler ağı içinde aldığı pozisyona göre değer verilen bir ülkede, onun gibi üslûp sahibi olan, derinlikli, emek mahsûlü metinler kaleme alan birinin sınırlı bir çevre tarafından biliniyor ve okunuyor olması da ayrıca üzerinde düşünmeye değer bir konudur. Ardında önemli eserler bıraksa da slogan atmadan, kimseye müdânâ etmeden, iktidar ilişkilerine ve duruma göre davranmadan yaşamış ve yazmış olması başlı başına bir değerdir. Türkler ve Türkiye için kendince bir fikrî mücadele içinde olmuştur. Nihal Atsız kadar âteşin yazılar yazmasa da, düşüncelerinin gücü ile mensubu olduğu düşünce geleneği arasında güçlü bir ilişki vardır. Onu şahsen tanıyanların söylediğine göre, cömert, ahlaklı ve çalışkandır... Onun yazdıklarından ve onu tanıyanların hakkında yazdıklarından iş ahlakı yüksek bir insan olduğu da anlaşılmaktadır.

Türkçe'nin büyük bir medeniyetin dili haline gelmesinin yolunu açan ve eserleriyle en büyük katkıyı sağlayan Yunus Emre'nin, Türkçe'nin sadece şiirde değil nesirde de bir büyük medeniyet dili olduğunu gösteren Sinan Paşa'nın yolundan giden ve onların kendi devirlerinde yaptıklarını, yaşadığı dönemde yazdıklarıyla yapmaya çalışan yani atalarıyla övünen değil, onların verdikleri mücadeleyi kendi yaşadığı dönemde, kendine mahsus bir tevâzu içinde veren bir entelektüeldi Durmuş Hocaoğlu... Türkiye'nin birçok meselesi ile ilgili onun eserlerine mürâcaat etmek, okumak ve okutmak şüphesiz Türk düşünce dünyasına hizmet etmek olacaktır. Çünkü o eserler, her şeyden önce saf, samimi, çalışkan, müeddep, müstakîm bir insanın kalemiyle yazılmıştır.

Kaynakça

- Görgün, T. (2009). Erol Güngör'ün İlmî ve Fikrî Gelişimi ve Düşüncesinin Ahlakî Ciheti. (Yayın Danışmanı: Tayfun Amman). *Kültür Ocağında Bir Mütefekkir Erol Güngör* içinde. İstanbul: Kültür Ocağı Vakfı Yayınları, 159-185.
- Güngör, E. (2003). *Sosyal Değişme ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hocaoğlu, D. (2002a). *Bir Entelijansiya Kritiği - Düşük Şiddetli Devrim*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Hocaoğlu, D. (2002b). *Devletçilik Bumerangı*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Hocaoğlu, D. (07.02.2009). *Vedâ*. Yeniçağ Gazetesi.
- Hocaoğlu, D. (2014). *Laisizm'den Milli Sekülerizme*. İstanbul: Kocav Yayınları.
- Safa, P. (2006). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Said, E. (2004). *Entelektüel*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1996). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yakıt, İ. (2016). *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Zola, E. (2019). *Suçluyorum!*. (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Can Yayınları.